

Mucsi Emese

Halálfélelem ide vagy oda

CSUTAK MAGDA: KITÜNTETÉS



Csutak Magda: Kitüntetés , 1979, 6 x 5 cm, csontlisztporcelán, arany
© A művész és Radics Márk jóvoltából Fotó: Radics Márk

Was das Computer horror – ez a rejtélyes felirat olvasható Csutak Magda (1945, Sepsiszentgyörgy) képzőművész egyik 1978-ban készült munkáján. Bár az egyedi eljárással létrehozott, filigrán csontlisztporcelán tárgy bizonyos tulajdonságai hasonlóak a dísztüfélék jellemzőihez – felhelyezése hasonlóképpen történik, anyagminősége jelentéssel teli –, esetében a külcsín jelentősége háttérbe szorul, átadva kiemelt helyét a tárgy által hordozott és hirdetett üzenetnek. Nem kitűző tehát, hanem *Kitüntetés*, ahogy ezt a címe is megerősíti. Nem általános, hanem egyedi. Csak annak a mellkasán ékeskedhet, aki méltó rá. De vajon ki érdemel ki egy ilyet és miért? A *Kitüntetés* a hetvenes évek végén keletkezett egy olyan művészi program keretében, amelynek egy pontján a Bécsben élő Csutak az általa elkészített, egyedi kitüntetések az akkori barátai, jellemzően a magyar underground művészeti közeg főbb szereplői között osztotta ki. Sokan kaptak, többek között Beke László, Szőke Annamária, Hegyi Lóránd és Szentjóbgy Tamás is, de mindenki azon megjegyzés vagy

jelzés kíséretében vehette át a tárgyat, hogy ez a személyre szóló elismerés ki-ki saját urnájaként is értelmezhető. A *Kitüntetés* alapanyaga a csontlisztet is tartalmazó porcelánmassza volt, előállításá pedig részben a krematóriumokéhoz hasonló körülmények között, magas hőfokra fűtött kemencében történt. A csontlisztporcelán alapvetően angol lelemény, de az alapkeverék különböző változataival máshol is kísérleteztek. Így a bukaresti Üveg és Finomkerámia Kutatóintézetben is, ahol a művészet és a tudomány határmezsgyéjén alkotó és gondolkodó Csutak 1974 és '77 között formatervező alkalmazottként tanulmányozta és tesztelte ezt az anyagot (és vett részt fotoszenzibilis üveg-, optikai üveg- és lézer-kísérletekben). Ezzel párhuzamosan művészeti ösztöndíjként műtermi, tehát szabadabb körülmények között is folytatta az intézetbeli munkát, tovább dolgozott a csontlisztporcelánnal: többek között papírvékony-ságú, törekeny porcelánfelületeket alkotott. Csutak anyagismerete, technikai felkészültsége fokozatosan egészült ki a szilikát alapanyagú

tárgyakhoz és műtárgyakhoz kapcsolódó kultúrtörténeti tudással. Tanulmányain túli ismereteit a bukarestit követő bécsi időszakban végzett tárgyrestaurálási munkája során szerezte, ahol nagy múltú, különleges és rejtélyes darabokhoz férhetett hozzá – így viszonya az anyaghoz még reflektáltabbá vált. Az 1977–78 közti időszakban létrehozott munkáiban a papírlaphoz hasonló porcelánhártya mint íráshordozó jelent meg, részben annak a felismerésnek az eredményeként, hogy a történeti tárgyak – az agyagtáblák, a megkarcolt csontdarabkák, a kézzel írt és a nyomtatott papír stb. – nagy része az adattárolás és a nyomhagyás, az emlékezés felületeiként szolgáltak. És hogy az emberiség múltja többek közt ezekből a tárgyakból és a rajtuk hagyott nyomokból, információkból, valamint azok összefüggéseiből állt össze értelmezhető, de nagyon is megkérdőjelezhetően értelmezett egészszé. A *Kitüntetés*eken olvasható feliratok különböző szövegüzenetek, amelyeket Csutak választott és sajátított ki korabeli, bécsi napilapokban közölt, számára jelentőségteljes cikkrészletek, szavak

közül. A több ezer éves agyagtáblákon rögzített, örök érvényűnek gondolt üzenetekkel szemben a kiemelt szövegdarabok és az érzékeny hordozó együttese éppen a tartalom mulandóságára, gyors lejárataira hívja fel a figyelmet. Was das Computer horror [Mi, a, komputer, horror] – hogy ebben az esetben miért éppen ezt a furcsa, kérdésszerű, különálló szavakból alkotott szöveggkollázst választotta a napisajtó tartalmi közül, arra számos lehetséges válasz adható. Az információáramlás éppen az 1975-től kezdődő és jelenleg is tartó komputeres korszakban, a személyi számítógépek hálózatának érájában váltott a korábbihoz képest óriási sebességre, és ugyanígy ekkor nőtt meg az általános információtárolási kapacitás, valamint lett egyszerűbb maga a rögzítés is. A komputertörténethez azonban nemcsak ezek a tények és a Computer szó jelenléte kapcsolják a *Kitüntetés*t, hanem az objekt anyagösszetétele is. A szilikátok ugyanis amellet, hogy olyan ipari termékek alkotóelemei, mint az üveg, a cserép, a téglavagy a porcelán, a számítógépek fontos alkatrészei – a mikrochip vagy szilícium-

morzsa – előállításánál is felhasznált anyagok. Egy parányi szilíciumlapka áramkörök ezreit tartalmazza, ezek pedig adatokat tárolnak, és ma már másodpercenként mintegy 20 milliárd művelet elvégzésére is képesek. Az adattörzítés, a nyomhagyás több évezredes története így jelenik meg tehát egy lapon, pontosabban egy kis szöveges porcelánlapként. A „horror”, azaz a fenségessel, a kiszámíthatatlan terrorral szemben érzett borzongató félelem pedig egyfelől azt az állandó fenyegetettséget jelöli, amely a számítógépben vagy a felhőben a felhasználó által nem követhető módon rögzített és tárolt információ fennmaradását és továbbélését érinti. Másfelől, ezzel szoros összefüggésben az olyan feltételezések önámító jellegére figyelmeztet minduntalan, amelyek az egyén halála után örökök hagyott akármilyen üzenet vagy emlék általi továbbélést, a földi végesség megkerülésének, a jelenlét mesterséges meghosszabbításának illúzióját hirdetik. Ebben az értelemben a *Kitüntetés* olyan, mint egy az élet mulandóságát hirdető, rendhagyó vanitas tárgy. Az objekt láttán a kitüntetett

„urnatulajdonosok” és a művet értelmező nézők egyaránt szembesülhetnek saját sérülékenységgükkel, végességükkel. Mi több, a legjellemzőbb vanitas-szimbólumok is megtalálhatók benne, csak részekre kell szedni. A *Kitüntetés* anyagában (a csontlisztporcelán összetevőiben) ott rejlik a homokóra és a koponya, a kész tárgy megalkotási folyamatát (a magas hőfokú kemence valamikori tüzeit) ismerve megidéződik a kialudt láng, a felületén olvasható szövegen keresztül betekintést enged az egyetemes emberi kultúra folyamatosan digitalizálódó és bővülő megaarchívumába (Was das Computer horror). Az objekt aranybevonata pedig amellet, hogy megjeleníti a materiális javakat és ezzel szoros kapcsolatban álló hatalmi jelkép is, mint a Nap és a megvilágosodás szimbóluma, mint „megszilárdult fény” néha a szemekbe csillan, hogy egy igazán rövid időre segítsen érzékelhetlenné tenni a folyamatos halálfélelmet.